

«ТЛУМАЧАЛЬНЫ СЛОЎНІК ПА ІНФАРМАТЫЦЫ» М.І. САВІЦКАГА

Буракевіч Л.А., Дудко С.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – магістр філ. навук

Аб'ектам даследавання стаў «Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы» М.І. Савіцкага. Слоўнік зазнаў два выданні і лічыцца даволі вядомым сярод тых, хто цікавіцца беларускамоўнай камп'ютарнай лексікай. Робіцца выснова, што слоўнік з'яўляецца апісальным, але не нарматыўным.

Тэрміналагічныя слоўнікі – даведнікі, якія сістэматызуюць і тлумачаць спецыяльную лексіку розных галін навукі і тэхнікі. «Тэрміналагічныя слоўнікі адносяцца да слоўнікаў змешанага тыпу. У іх сумяшчаюцца звесткі як пра сам тэрмін (як у лінгвістычных слоўніках) і пра тую рэалію, што ён абазначае (як у энцыклапедычных слоўніках). У сучаснай беларускай мове многія слоўнікі з'яўляюцца перакладнымі» [1]. Звычайна слоўнікавы артыкул тэрміналагічнага слоўніка ўключае рэестравае слова, этымалагічную даведку, дэфініцыю.

Прыкладам тэрміналагічнага слоўніка змешанага тыпу з'яўляецца «Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы» (2009 г.) Міколы Савіцкага [2]. У гэтым выданні змешчана больш за 2500 адзінак. У 2014 г. пабачыла свет другое выданне, перапрацаванае і дапоўненае: яно ўтрымлівае больш за 3000 слоўнікавых артыкулаў і арфаграфічныя нормы прыведзены ў адпаведнасць з тарашкевіцай [3].

Некалькі слоў пра асобу аўтара слоўніка [2–4]. Мікалай Іванавіч нарадзіўся на Глыбоччыне. Пасля абароны кандыдацкай дысертацыі па машынай апрацоўцы эканамічнай інфармацыі ў Маскве М.І. Савіцкі працаваў у Беларуска-беларускім дзяржаўным эканамічным універсітэце, які раней называўся Беларуска-беларускі інстытут народнай гаспадаркі. Дарэчы, М.І. Савіцкі – выпускнік гэтай самай навучальнай установы. У 1982 годзе М.І. Савіцкаму прысвоена званне прафесара кафедры вылічальных машын і праграмавання на ЭВМ (пазней кафедра атрымае назву: інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі). Амаль 20 гадоў прафесар М.І. Савіцкі кіраваў гэтай кафедрай.

Набыццё Рэспублікай Беларусь незалежнасці, прыняцце Закона аб мовах натхняюць патрыятычна арыентаваных выкладчыкаў пераходзіць на беларускую мову ў працоўнай дзейнасці. Аднак найперш для гэтага патрэбна апора на слоўнікі – спецыяльныя, тэрміналагічныя. Зрэшты, падчас беларусізацыі 20-х гг. ХХ ст. вынікла тое ж – так пачынаюць сваю працу розныя тэрміналагічныя камісіі. У 1992 г. выйшаў «Руска-беларуска-англійскі слоўнік па інфарматыцы і вылічальнай тэхніцы». Затым свет пабачылі вучэбныя дапаможнікі і падручнікі па актуальных і сучасных дысцыплінах: «Эканамічная інфарматыка і вылічальная тэхніка» (1996 г.), «Тэхналогіі арганізацыі, захоўвання і апрацоўкі звестак» (2000 г.). Увогуле, Мікола Савіцкі – аўтар больш як 100 навуковых работ, а таксама шэрага публіцыстычных артыкулаў, звязаных з адроджаннем беларускай мовы, культуры. Прафесар карыстаўся беларускай мовай падчас выкладання навучальных дысцыплін з 1990 г. У 2001 г. М.І. Савіцкі выйшаў на пенсію, аднак працягнуў творчую навуковую дзейнасць, выдаўшы, напрыклад, дапаможнікі для студэнтаў ВНУ («Эканамічная інфарматыка» (2003, 2004 гг.) атрымала грыф Мінадукацыі Расіі). Такім чынам, слоўнікі, укладзеныя М.І. Савіцкім – плён шчырага зацікаўлення ў развіцці беларускай нацыянальнай навуковай тэрміналогіі, вялікага практычнага досведу і глыбокай абазнанасці ў прафесіі.

А.У. Лянкевіч зрабіла падрабязны разбор тэндэнцый у развіцці тэрміналогіі прыкладной інфарматыкі якраз на прыкладзе слоўніка М.І. Савіцкага. Даследчыца адзначае: «Што характэрна, – і гэта ёсць першай асаблівасцю развіцця тэрміналогіі на сучасным этапе – гэта не перакладны руска-беларускі слоўнік (як большасць тэрміналагічных выданняў), а ўласна беларускамоўны слоўнік, пры гэтым у якасці дапаможнай мовы ўжываецца англійская (у кожным слоўнікавым артыкуле ў дужках прыводзіцца англійскі эквівалент)», – а ў высновах абагульняе: «азначым наступныя тэндэнцыі развіцця тэрміналогіі прыкладной інфарматыкі, якія адлюстраваліся ў «Тлумачальным слоўніку па інфарматыцы» М. Савіцкага: 1) пераклад тэрмінаў (і калькаванне) непасрэдна з англійскай мовы (якая часцей за ўсё і з’яўляецца першакрыніцай), а не з рускай мовы (або праз пасрэдніцтва рускай); 2) з аднаго боку, арыентацыя на ўнутраныя рэсурсы мовы і лексікаграфічную дзейнасць 1920-х гг., з другога боку, выкарыстанне інтэрнацыяналізмаў (у дадзены выпадку слоў англійскага паходжання); 3. параўнальна шырокая варыяцыйнасць тэрмінаў, што ў прынцыпе характэрна для ўсіх тэрміналагічных сістэм на пачатковых этапах іх фарміравання» [5].

Безумоўна, разгледжаны слоўнік – цікавая і важная тэрмінаграфічная крыніца, да таго ж даступная. Аднак гэта прыклад усё ж аўтарскага слоўніка – апісальнага, які фіксуе пэўныя моўныя адзінкі (як рэальна ўжывальныя, пашыраныя, так і патэнцыйныя). Звернем увагу на першае выданне, таму што яно больш набліжана да дзейнага афіцыйнага правапісу. Аўтар ужывае словы *кампутар* і *звесткі* замест кадыфікаваных і пашыраных *камп’ютар* і *даньня*. Таксама можа назірацца арфаграфічная варыяцыйнасць:

Вэб-браўзэр Вэб (*Web-browse Web*) – праграма для навігацыі ў складанай структуры звестак і прагляду яе элементаў у гіпермедыйным асяроддзі Вэб. Да найбольш папулярных браўзераў адносяцца *Netscape Navigator* і *Internet Explorer*.

Вэб-сайт – сукупнасць узаемазвязаных гіпертэкставых (гіпермедыйных) рэсурсаў у Сусветнай павуціне. Тэрмін *Web-сайт* указвае альбо старонкі, альбо серверы ў *Internet*, дзе знаходзіцца акрэсленая інфармацыя (с 96–97).

Такім чынам, слоўнік карысны для азнаямлення, аднак наўрад ці можа лічыцца нарматыўным. Хаця пры прадыктоўцы сучаснага нарматыўнага галіновага слоўніка па інфарматыцы варта ўлічваць лексікаграфічны вопыт М.І. Савіцкага.

У якасці высновы прывядзём вытрымку з думак даследчыкаў мовы М.Р. Прыгодзіча і В.К. Шчэрбіна: «Пэралічаныя вышэй здабыткі беларускіх тэрміналагаў маглі б быць значна большымі і паўнаважкімі, аднак відавочная незапатрабаванасць і, можна сказаць, абыякавасць грамадскіх і дзяржаўных інстытутаў на пачатку ХХІ ст. да праблем беларускага нацыянальнага тэрмінабудаўніцтва, арыентацыя на рускамоўную і англа-амерыканізаваную тэрміналогію ўплываюць на характар і магчымасці далейшага пашырэння і паглыблення тэрміналагічнай працы. Пры гэтым адбываецца дэвальвацыя ранейшага разумення той відавочнай ісціны, што “напісанне і выданне навуковай працы на роднай мове робіць гэту працу набыткам не толькі самой навукі (яна, як вядома, не ведае межаў і паспяхова развіваецца на дзясятках самых розных моў), але і фактам беларускай культуры, асабістым укладам вучонага ў нацыянальнае бачанне навуковай карціны свету” (*цытата з В.К. Шчэрбіна – заўвага наша*). // Далейшае развіццё беларускай нацыянальнай тэрміналогіі будзе цалкам залежаць ад месца і ролі беларускай мовы ў сённяшнім грамадстве, “касметычным” або паўнапраўным статусам яе як адной з дзяржаўных моў у Рэспубліцы Беларусь» [6].

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Зразікава, В.А. Беларуская мова. Прафесійная лексіка для эканамістаў : вучэб. дапам. / В.А. Зразікава, А.В. Губкіна. – Мінск : Вышэйшая школа, 2016. – С. 154.
2. Савіцкі, М. Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы / М. Савіцкі. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2009. – 300 с.
3. Савіцкі, М.І. Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы / М.І. Савіцкі. – 2-е выд., дап. і перапрац. – Мінск : МЕДЫЯЛ, 2014. – 418 с.

58-я Научная Конференция Аспирантов, Магистрантов и Студентов БГУИР, Минск, 2022

4. Мікалай Іванавіч Савіцкі // Вікіпедыя [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу :

https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B9_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%87_%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%86%D0%BA%D1%96. – Дата доступу : 05.12.2021.

5. Лянкевіч, А.У. Сучасныя тэндэнцыі развіцця тэрміналогіі прыкладной інфарматыкі (на прыкладзе «Тлумачальнага слоўніка па інфарматыцы» М. Савіцкага) / А.У. Лянкевіч // Беларускае слова : тэрмін і вобраз : зборнік артыкулаў па матэрыялах навуковых чытанняў, прысвечаных памяці прафесара В.П. Краснея, г. Мінск, 27 снежня 2017 г. – Мінск : БДУ, 2018. – С. 118–123.

6. Беларуская мова : прафесійная лексіка : прыродазнаўства : вучэб. дапам. / пад рэд. М.Р. Прыгодзіча і У.І. Куліковіча. – Мінск : РІВШ, 2015. – С. 17–18.